

MICHEL AMIOT, *Les misères du patronat*, Editions L'Harmattan, Paris, 1991

Cartea căreia doresc să-i fac aici o scurtă prezentare se înscrie pe linia acelor lucrări sociologice „cuminți”, care nu urmăresc nici revoluționări teoretice, nici epatarea prin folosirea unor metodologii sofisticate, nici abordarea unor probleme „cruciale” ale unei societăți, ci pur și simplu descrierea, pe cât posibil cu acuratețe, și explicarea, în măsura mijloacelor cognitive disponibile, a unor aspecte sociale curente, prezente și cu o importanță nonneglijabilă, în contextul vieții sociale dintr-o perioadă dată. Lumea care l-a atras pe autor este cea a patronilor micilor întreprinderi industriale, un segment social care, așa cum o recunoaște el însuși, a constituit mai rar obiect de studiu pentru sociologi, atenția acestora îndreptându-se cu predilecție spre alte categorii sociale, plasate mai sus sau mai jos pe scala statuturilor.

Metoda de investigare utilizată este cea a interviului, singura, în fapt, posibilă în situația în care e vorba de un studiu desfășurat de un cercetător solitar și care se adresează unei „populații” cu totul specială, având, în primul rînd, o evidentă rețineră față de orice dialog pe problemele atât de delicate ale situației întreprinderii și a conducătorului acesteia. De altfel, în ciuda statutului său neutru, de cercetător la CNRS, M. Amiot nu reușește să convingă decît 70 din cei 170 de patroni, care au format eșantionul său inițial, să-i acorde întrevederile solicitate. Lucrarea se deschide chiar cu citeva pagini care descriu eforturile făcute de sociologul francez pentru a intra în contact cu liderii firmelor alese și atitudinea acestora față de un astfel de demers. Însuși spectrul acestor atitudini reprezintă un „fapt social” nu lipsit de importanță, reflectînd elemente ale statutului profesional al subiecților, modul în care aceștia își percep propriul rol în societate și, mai cu seamă, felul în care ei percep atitudinea celorlalți față de acest rol. În același timp, sînt reliefate și citeva linii atitudinale ale micilor patroni față de științele sociale și de reprezentanții acestora, văzuți, nu o dată, ca niște paraziți care „ard gazul de pomană”, cum am zice noi în românește, sau chiar ca agenți de destabilizare socială. O astfel de poziție este explicabilă dacă luăm în considerare cite s-au scris și ce s-a scris despre categoria socială respectivă, mai ales în literatura de inspirație socialistă, unde imaginea patronului a fost redusă caricatural la cea a exploataătorului, gata să stoarcă tot ce se poate din munca angajaților săi. Este drept că ideologia dominantă, în ultima vreme, în țările din apus, vehiculează o cu totul altă imagine standard a patronului, radical diferită de cea anterioară, și anume aceea de creator de locuri de muncă și de agent cu o contribuție însemnată în restructurarea activităților economice, dar se pare că încă vechile clișee nu s-au șters, în special din mintea celor direct vizati de acestea.

Lucrarea aici prezentată cuprinde, în afara introducerii din conținutul căreia o parte deja am menționat-o, patru capitole, dense în conținut, dar fluide în exprimare și prezentare, ceea ce face lectura agreabilă nu numai pentru sociologul interesat de problemă, ci și pentru cititorul obișnuit. Cu atât mai demne de interes sînt aspectele tratate pentru cel care trăiește într-o societate ca a noastră, unde asemenea agenți economici încep să renască și să se înmulțească, în condiții însă cu totul diferite de cele pe care le-au trăit predecesorii lor dinaintea epocii comuniste. Lectura cărții este plină de învățăminte pentru noi datorită faptului că ne prezintă o radiografie a personalității micului întreprinzător și pentru că, demonstrînd rolul acestui tip de întreprinderi industriale în faza actuală a marilor progrese tehnico-științifice, ea ne oferă o imagine veridică asupra enormelor dificultăți cu care sînt confruntate micile unități industriale, aflate mereu într-un echilibru instabil, într-un spațiu în care regulile jocului sînt făcute, cel mai adesea, de marile societăți.

De altfel, primul capitol se ocupă tocmai de acest aspect, să-i zicem, al fragilității micii întreprinderi industriale. „Mortalitatea” populației întreprinderilor mici este atât de ridicată încît îl surprinde și pe cercetătorul francez, care trăiește într-o societate unde falimentul este de multă vreme un lucru curent. Dacă, din cele 170 de unități alese inițial de autor, doar 70 au putut fi studiate efectiv, aceasta s-a întimplat nu numai din cauza refuzului patronilor, ci și pentru că, în 12 cazuri cercetătorul n-a mai avut pe cine aborda, firmele respective dispărînd între timp. Apoi, din cele 70, alte 15 fie că au dispărut, fie că erau

în curs de dispariție chiar în cursul perioadei scurse de la începerea cercetării și pînă la finalizarea ei (1984—1986). Bineînțeles că în cadrul primului capitol sînt analizate, pe baza cazurilor concrete, mecanismele foarte complexe care generează această stare de instabilitate perpetuă, lupta acerbă pentru existență și, firește, soluțiile adoptate de „supraviețuitori” pentru a se menține cu șanse într-o astfel de competiție acerbă. Și tocmai aici cred că se pot găsi cele mai semnificative învățăminte, prin înțelegerea că succesul de lungă durată nu poate fi atins decît printr-o perfectă adaptare și mobilitate, în funcție de cerințele schimbătoare ale pieței. O astfel de flexibilitate presupune nu doar schimbarea gamei de produse sau chiar a profilului, nu doar introducerea unor mijloace tehnice moderne, dar și depășirea unor momente grave de decizie de altă natură, cum este, de pildă, cel privind lărgirea sau restrîngerea activității. Într-adevăr, dacă în perioade de criză, singura problemă este cea a căutării mijloacelor de supraviețuire, în momentele de boom, deci de creștere a veniturilor întreprinzătorului, în fața acestuia se deschid mai multe posibilități: extinderea activității, consumul capitalului dobîndit sau acumularea acestuia sub formă de economii. Dacă în cazul marilor societăți, strategia dominantă este cu siguranță prima, pentru micul producător, dată fiind fragilitatea acestor întreprinderi de dimensiune redusă, care se pot clătina la cea mai mică adiere de vînt chiar și atunci cînd lucrurile par a merge foarte bine, consolidarea contului său în bancă pare a fi o cale benefică de protecție în fața unor situații neprevăzute. Și la cite asemenea situații din cele mai deosebite nu devenim mariori pe măsura parcurgerii primului capitol, ca de altfel a întregii cărți, carte care, din acest punct de vedere, concurează cu cele mai captivante romane?

Al doilea capitol este dedicat analizei nivelului de instrucție de care beneficiază patronii din eșantionul studiat, prin instrucție înțelegîndu-se atît nivelul diplomei școlare, cit și diversele forme de perfecționare prin care au trecut după absolvirea școlii. Concluzia oarecum normală și așteptată, este aceea că „există o distanță considerabilă între formația pe care patronii o primesc în școală și formația pe care ei o dobîndesc după aceea, pentru a fi capabili să-și exercite funcțiile, perfecționîndu-se, în același timp, în mod continuu” (p. 89). Această distanță se observă din urmărirea rutelor școlare și profesionale ale subiecților investigați precum și din opiniile acestora vizavi de școală. O părere răspîndită și pe larg argumentată este aceea că ridicarea vîrstei pînă la care copilul este menținut în mod obligatoriu în sistemul școlar — unde cunoștințele transmise sînt, prin excelență de natură teoretică — reduce considerabil șansele ca, la absolvire tîrîrul să mai aibă disponibilități pentru a efectua munci fizice și a deprinde cunoștințe practice, acestea fiind necesare nu numai pentru funcțiile de execuție, dar și pentru cele de conducere, în cazul unității industriale de dimensiune redusă. În fapt, aici patronul însuși trebuie să fie un foarte bun meseriaș, capabil să efectueze la nevoie orice operație ce revine angajaților săi sau, cum se subliniază chiar într-un subtitlu de paragraf, patronul trebuie să fie un muncitor complet.

Capitolul următor posedă un titlu ce grăiește de la sine nu numai despre conținutul său, ci și despre interesul sociologic al problemei, titlu pe care îl traduc fidel, chiar dacă în limba română nu sună foarte bine: „Cum se devine patron?”. Sînt supuse aici unei analize minuțioase principalele căi prin care o persoană ajunge la acest statut — crearea unei firme, cumpărarea, moștenirea sau nămiră în fruntea ei, în calitate de salariat, cazul din urmă fiind specific mai ales atunci cînd micile unități înființează ca filiale ale unor firme mari — precum și situația specifică a patronului în fiecare din respectivele ipostaze, libertatea sa de mișcare, raporturile cu subalternii, cu ceilalți membri ai familiei, cu furnizorii și clienții etc.

În fine, cel de al patrulea capitol încearcă să evidențieze resorturile intime care i-au mînat pe acești agenți economici să devină ceea ce sînt și să se bată cu inversunare, într-un mediu considerat a fi de mare ostilitate — nu numai pentru supraviețuirea firmei în lupta acerbă pentru existență, ci și, așa cum am văzut, împotriva unei atitudini publice percepută, în general, ca negativă — pentru a-și păstra sau ridica statusul atins. Bazîndu-se aproape în exclusivitate pe metoda interviului cu acești subiecți, bineînțeles că finalmente se va ajunge doar la o autocaracterizare a lor, la reliefaarea felului în care ei înșiși își percep și își exprimă motivațiile, aspect care, dacă este supraevaluat, devine un punct vulnerabil al studiului. (Cîți vor recunoaște cu toată franchețea că doar dorința de îmbogățire a stat în spatele acțiunii lor? Cîți nu vor încerca să-și automotiveze — deci să-și motiveze lor înșile și, cu atît mai mult, să motiveze unul interlocutor străin — acțiunile prin recurgerea la valori cu un grad mai mare de derisabilitate socială?). Pe de altă parte, nu doresc să spun prin asta că rezultatul unui asemenea studiu nu merită toată atenția. Motivația percepută și mărturisită constituie, dacă se poate spune așa, un soi de ideologie specifică acestei categorii sociale, ideologie ale cărei linii de forță par a fi reprezentate de două valori fundamentale: spiritul de independență și satisfacția de a face ceva pozitiv și concret. Într-adevăr, majoritatea celor care au ajuns la statutul de patron prin propria acțiune — și nu prin dobîndirea

lui în calitate de moștenitori — mărturisesc că au fost mințați de impulsul de a se elibera de dependența în care îi punea postura de salariați, de dorința de a-și decide singuri destinul și de intenția de a realiza ceva deosebit și palpabil prin forțe proprii. Cu siguranță că situația reală este mult mai complexă decît reiese din aceste declarații și autorul însuși se sizează cu multă pertinentă unele aspecte complementare, cum ar fi cariera școlară și profesională a subiecților, precum și alte date biografice relevante.

În concluzie, se poate aprecia că lucrarea lui Michel Amiot prezintă un cert interes pentru toți cei care doresc să cunoască mai îndeaproape această lume deosebită a patronilor de firme mici și mijlocii, o lume fascinantă prin complexitatea și frământările ei, o lume ale cărei personaje acoperă o largă gamă de tipologii și destine, o lume în continuă schimbare, printr-un impresionant număr de eșecuri și falimente, compensate însă mereu printr-un număr și mai mare al celor care își încearcă șansa și-si riscă agoniseala în scopul atingerii unui statut atît de blamat și de rivnit: acela de patron.

Traian Rotariu

Putting People First. Sociological Variables in Rural Development*
(edited by Michael M. Cernea), Published for the World Bank,
Oxford University Press, Second Edition Revised and Expanded, 1991

Procesul de dezvoltare planificată a spațiului rural constituie, în ultimii ani, o prioritate a programelor care își propun accelerarea progresului economic în domeniul agricol. Orice proiect de dezvoltare în acest domeniu reprezintă o modalitate de intervenție operațională care, plecînd de la evaluarea unor priorități, își propune adoptarea unor strategii de acțiune avînd ca scop schimbarea socială controlată.

Dat fiind, însă, caracterul eminent „tehnocratic” al oricărui proiect de dezvoltare, obiectivele sale cu caracter tehnic și natura intervenției financiare pe care o implică, planificatorii tind, adeseori, să ignore beneficiarul de bază al dezvoltării: *factorul uman*. Pentru acest motiv, de multe ori programele de dezvoltare se soldează cu eșecuri, ignorarea variabilelor socioculturale și concentrarea prioritară asupra aspectelor tehnice reprezentînd un factor de eroare constantă. De aceea, rolul sociologilor în acest proces se impune, în mod imperativ, cu atît mai mult cu cît, prin natura sa, procesul de evaluare și intervenție sociologică reprezintă un efort nemîijlocit constructiv, orientat spre acțiune și schimbare socială.

Propunîndu-și dezbateră acestei problematice complexe a dezvoltării planificate a ruralului, în centrul căreia trebuie să se situeze, ca variabilă fundamentală, factorul uman. Lucrarea editată de sociologul american de origine română Michael M. Cernea **, apărută pînă acum în două ediții 1985—1991 sub auspiciile prestigioasei edituri Oxford University Press, reprezintă una dintre contribuțiile fundamentale ale domeniului la nivel internațional, care, elaborînd concepte, modele și metodologii inedite, evidențiază o nouă și deosebit de pertinentă perspectivă de abordare a intervențiilor în scopul dezvoltării planificate.

Punctul esențial al lucrării îl reprezintă ideea că central și finalitatea oricărui efort de dezvoltare trebuie să-l reprezinte populațiile, culturile și societățile, imperativ care, în prezent, nu mai reprezintă nu sîmple slogan cu valențe umaniste, ci o solicitare practică fermă, generată de conștientizarea progresivă de către planificatori, a rolului absolut necesar

* *A evalua mai întîi oamenii. Variabile sociologice în dezvoltarea rurală*

** Michael M. Cernea și-a început cariera științifică în România desfășurînd activități didactice și de cercetare în cadrul Universității (unde a obținut titlul de doctor) și al Institutului de Filosofie al Academiei din București. După o carieră științifică notabilă întreprinsă în domeniul sociologiei (cele rurale, îndeosebi) românești, a părăsit România în anul 1974, stabilîndu-se în S.U.A. A devenit ulterior bursier în cadrul Centrului pentru Studii Avansate în domeniul Științelor Sociale de pe lângă Universitatea din Stanford iar în prezent lucrează în calitate de consilier principal la Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, unde își continuă preocupările de cercetător și autor sau editor al numeroase lucrări de prestigiu în domeniul sociologiei dezvoltării rurale, mass-media, difuzării inovațiilor, cercetării evaluative etc. De asemenea, în aceeași calitate, a condus mai multe investigații sociologice asupra eficienței proiectelor de dezvoltare într-o serie de țări printre care Algeria, India, Mexico, Senegal, Tanzania, Tailanda, etc. În anul 1991, ca o recunoaștere a meritelor sale științifice, a fost ales membru corespondent al Academiei Române.